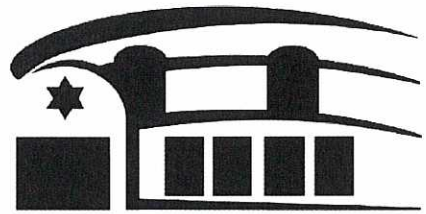

BRS AFTERNOON KOLLEL

Sponsored by Frohlich Financial Group, LLC

GEMARA KIDDUSHIN

WEEK #16: STANDING FOR WHAT AGE?

RABBI EFREM GOLDBERG

פרשת תרומה תשע"ח

THIS WEEK'S LEARNING IS SPONSORED BY

AVRAHAM AND MADALYN FRYDMAN

IN MEMORY OF

ישראל בן אברהם והדסה בת שמואל

*TO SPONSOR A WEEK OF LEARNING, EMAIL RABBI SHABTAI AT RSS@BRSONLINE.ORG

The Dr. Yitzchak Belizon z"l
BEIS MEDRASH OF BRS
בית מדרש יצחק יעקב בליזון של ק"ק בוקה רטון

משנה למלך גם כן פי"ח ממעשה הקרצנות ה"ד ד"ה ודע, שכח שם עוד ראיות דהר"מ פוסק כר"ש לק"ש, ומהיכן יאל לו. ופשוט דכמו דחלוקה דמינה שמינה חלוקה, מכל שכן חלוקה דלאו אף דהוי נכרם אחד מ"מ שמינה חלוקה, דהר"מ מחשב שם מפטנס וסך, ע"ש בכריתות.

ועיין כסף משנה פ"ו מעכו"ס ה"א שכח דפלוגתא דר' יוחנן ור"ש לק"ש, ופסק הר"מ כר' יוחנן דעל ידעונו חייב, והוא תמוה דלאו שאין צו מעשה הוא. ואף אם יומא כדעת הלחם משנה שם דמייירי נמעשה, מ"מ היאך כחז דהילכתא כר' יוחנן, דבאמת הר"מ פוסק כר"ש לק"ש, וז"ע. וכובר כחצנו לעיל אצל בעל אונ [מנחה רנ"ה אות ג'] אם הוא בעצמו עושה לזרכו חייב מלקות משום שואל, והכי נמי גבי ידעונו, עיין לעיל ותלמד לכאן.

עושה לעצמו

מצוה רנו,

מצות כבוד חכמים

(א) [א] לכבוד וכו' ותרגם אונקלוס וכו' אין זקן וכו'. וז"ע קל"ט, דלדעת התרגום שם שצ"ה משמע חכם, וזקן כמשמעו היינו שצ"ה, כי על זקן פירש התרגום סגל, ולפי הש"ס בקידושין ל"ב ע"ב משמע זקן זה שקנה חכמה, אצל שצ"ה משמע נשים צין לתנא קמא וצין לאיסי צן יהודה, רק דלמ"ק לר"ך דוקא שצ"ה וחכם, ולרבי יוסי אפילו יניק וחכים, וגם שצ"ה לר"ך חכמה, והס דרשו ממקראות עיין ש"ס שם, ובאמת אן פסקינן [בר"מ פ"ו מתלמוד תורה ה"ט] כאיסי צן יהודה דשצ"ה משמע אפילו זקן אשמאי, א"כ חצ"ה נראה דוקא נשים, ומדברי הרב המחבר נראה כאן דוקא מפני חכם, ואחר זה בעצמו כחז דהלכה כאיסי דאפילו זקן אשמאי, וז"ע קל"ט"א. ועיין דינים אלו נש"ס שם ובר"מ פ"ו מתלמוד תורה וצטור יו"ד סי' רמ"ב. ועל דברי התרגום דנטה מדך גמרתינו הרגיש הר"ן בקידושין ל"ד ע"א מדפי הרי"ף ד"ה אמר אצ"ן, ע"ש. והנה הרב המחבר פסק כהר"מ כאן ה"ט ורוב הראשונים דמפני יניק וחכים לר"כ"ג ל"ג לעמוד, ודעת הרי"ף שם דהלכה כמ"ק דיניק וחכים לא, וע"ש צ"ן שיטת השטות צארכות.

פירוש וקו ושיבה בתורה

עיין ר"מ פ"ה מתלמוד תורה ה"א שאלל אצ"ה ושצ"ה כחז דלס היה אצ"ו חכם אע"פ שאינו שקול, ונמשא לא כחז כלל דין אם היה אצ"ו חכם. ועיין כסף משנה שמהו חכמי דורו על הר"מ דנמשנה נבא מניעה ל"ג ע"א מנאר דגבי אצ"ה צעין דוקא שקול, ובצ"ה די אם הוא חכם אע"פ שאינו שקול. ודברי הר"מ עמ"ס סותרים, דצ"ה גזילה ואצ"ה פי"ב ה"ב כחז דוקא אם אצ"ו שקול אצ"הו קודמת, וע"ש כסף משנה צארכות שכח דצ"ה תלמוד תורה יש טעות סופר והעיקר כדבריו צ"ה גזילה ואצ"ה דדוקא שקול צעין. ועיין עוד כסף משנה שדעתו גבי משא אף אם אצ"ו שקול מ"מ רבו קודם, כיון דליכא הפסד ממון וגם ליכא פיקוח נפש צל ענין כבוד רבו קודם. וע"ש צל"ס משנה דעמו דהר"מ שם מייירי דאפשר להשיב אצ"ה שניהם, רק להקדים על כן אף אם אצ"ו שקול הוא קודם, אצל צ"ה אפשר להליל שניהם וכן מייירי צ"ה גזילה ואצ"ה אז רבו קודם אם לא שאצ"ו שקול, ע"ש. ועיין צ"ה ר"מ סי' רמ"ב סל"ד דעמו כדעת הלחם משנה דענין משא דומה לשצ"ה, ואין לר"ך שיהיה שקול רק גבי אצ"ה ע"ש, ועיין צטור. והנה המחבר השוה כולם צין אצ"ה וצין משא וצין שצ"ה וכחז כולם אע"פ שאינו שקול, וז"ע דנטה מדך הר"מ צ"ה גזילה ואצ"ה, וגם גבי משא לא כחז הר"מ ולא גילה דעמו כלל, ע"ש.

מצוה רנו

מצות כבוד חכמים

(א) לכבוד החכמים ולקום מפניהם, שנאמר [ויקרא י"ט, ל"ב] מפני שיבה תקום, ותרגם אונקלוס, מן קדם דסבר באורייתא תקום. והדרת פני זקן, פירשו זכרונם לברכה [קידושין ל"ב ע"ב] אין זקן אלא מי שקנה חכמה. וזה שהוציא הכתוב החכם בלשון זקן, הטעם מפני שהבחור החכם ראה בחכמתו מה שראה הזקן ברוב שניו. משרשי המצוה, לפי שעיקר היות האדם נברא בעולם הוא מפני החכמה, כדי שיכיר בוראו, על כן ראוי לבני אדם לכבד מי שהשיג אותה, ומתוך כך יתעוררו האחרים עליה. ומזה השורש פירש איסי בן יהודה בגמרא בקידושין [שם] שאפילו זקן אשמאי, כלומר שאינו חכם, הוא בכלל המצוה, שראוי לכבדו מפני שברוב שניו ראה והכיר קצת במעשי השם ונפלאותיו, ומתוך כך ראוי לכבוד. והיינו דאמר רבי יוחנן שם בקידושין, הלכה כאיסי בן יהודה. וזה שאמרו, בתנאי שלא יהיה בעל עבירות, שאם כן מנע עצמו מכבוד.

מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה שאין צריך לומר שמי שאינו חכם חייב בכבוד החכם, אלא אפילו החכם חייב בכבוד החכם, כמו שאמרו זכרונם לברכה [ב"מ ל"ג ע"א] תלמידי חכמים שבבבל עומדים זה מפני זה. ומה שביארו גם כן, כי בכבוד הרב על התלמיד יש תוספת גדול על הכבוד שחייב לכל חכם אחר, והפליגו בזה עד שאמרו [אבות פ"ד, י"ב] מורא רבך כמורא שמים. ובביאור אמרו, (ב) אביו ורבו, רבו קודם בכבודי ובאבידה ובמשא ובשבייה, אבל אם היה אביו חכם, אע"פ שאינו שקול כרבו, אביו קודם. ובפרק חלק [סנהדרין ק"י ע"א] אמרו, כל החולק על רבו כחולק על השכינה, שנאמר [במדבר כ"ו, ט'] בהצותם על יי, ושם האריכו בענין הרבה. ומה שאמרו זכרונם לברכה במוראת רבו, שלא

ישב במקומו ולא יכריע דבריו ולא יסתור דבריו (ג) ולא יורה בפניו לעולם, ואפילו תוך שנים עשר מיל עמו אסור להורות. ואם ראהו עובר על דברי תורה כיצד ימנענו. והחילוק שבין רבו מובהק, כלומר שרוב חכמתו ממנו, לרבו שאין רוב חכמתו

רנז. רכב. קדושים עשה י"א. רמב"ם עשין ר"ט, הלכות תלמוד תורה פ"ה—פ"ו. ס"ג עשין י"ג. ס"ה חלק מצוה זו לשתיים בטי"י נ"א כתב לקום מפני זקן וכו' י"ב כתב להודר פני זקן. סור יו"ד סי' רמ"ב, רמ"ג, רמ"ד. א. פסק כר' יוסי הגלילי שם, דאפי' יניק וחכים נמי. וביה ברמב"ם כאן פי' ח"א. ועיין במניח אות א' ובהערות שם. ב. סנהדרין פ"ה ע"א, דאפי' אביו אם היה בעל עבירות אינו מחויב לכבודו. ג. בכריתות כ"ח ע"א. ד. לפדותו משביה. כמ"ש בבי"מ שם. ה. מדאיתא בקידושין ל"א ע"ב גבי אביו, כ"ש גבי רבו. ו. כמ"ש בסנהדרין ה' ע"ב. ז. מדאיתא בקידושין ל"ב ע"א גבי אביו, כ"ש גבי רבו דהא כבוד רבו גדול מכבוד אביו וכנ"ל.

[ד] ומה שכחז הרב המחבר ומהגת צוכ"ס ונקצות, זה פשוט. ולענין לעמוד לפני אשה זקנה, לדין דפסקינן כאיסי צן יהודה דאפילו זקן אשמאי, אם כן צודאי חייב לעמוד מפני אשה זקנה. אף לדעת הר"מ כאן פ"ו ה"ט דילך חכם. אינו לר"ך לעמוד בפני זקן אשמאי רק הידור, ואינו

יהיה אביו רבו וכו' אבל אם היה אביו חכם וכו'.

אבידת אביו רבו

כבוד רבו שאינו מובהק

לפני אשה זקנה

נריך לעמוד אלא מפני וכן חכם, בודאי אין נריך לעמוד מפני אשה, אף שהיא חכמה שלמה תורה מ"מ אין חכמה אלא נאשה אלא נפוך [עייני יומא ס"ו ע"ב], וכל הדינים שזכרנו חכם, בודאי לא שייך נאשה אף שהיא חכמה, דלית נקרא חכם רק אם מלווה ללמוד ולקנות חכמה"י. על כן אפילו מפני עבד חכם נטעו עבדו של רבן גמליאל [סוכה כ' ע"ב] מ"מ אין לו דין תלמיד חכם. ואפשר לדין נעל מעשים יש להו אם הם מדקדקים במעשיהם, עיין בשו"ע סי' רמ"ד ס"ב דין נעל מעשים, כן נראה פשוט.

ממנו"י. ומאימתי חייב לעמוד מפני רבו ומפני חכם אחר"י, ובאי זה מקום ובאי זה ענין פטור מן הקימה"י.

ויתר רובי פרטי ענינים אלה, בקידושין פרק ראשון ובמקומות אחרים. וכן מדיני המצוה הענינים שפוטריין מהן החכמים מצד כבודם ומוראם, כגון בנינים וחפירות המדינה וכיוצא בהן, וכן המסים שמטילין המלכים על אנשי הארץ, בין מס שהוא קצוב על כל בני"ה העיר יחד או שהוא קצוב על כל איש ואיש או שאינו קצוב כלל, מכל זה הם פטורים, שנאמר [הושע ח', י"ג] גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים"י.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות"י. ועובר עליה ביטל עשה ועונשו גדול, למען כי זה יסוד חזק בדת.

ח. כמיש בבימי לייג עי"א, וכיה ברמב"ם כאן פ"ה הי"ט, עיי"ש. ט. כמיש בקידושין לייג עי"א, רבו המובהק מלא עינו [היינו רס"ו אמות (סמ"ק)], וברבו שאינו מובהק ד' אמות. י. שם לייב עי"ב, לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור. ועוד שם לייג עי"א, אין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני ת"ח בשעה שעוסקין במלאכתם. יא. ברוב הדפוסים ליתא "בני כל"י. יב. פ"י, יהיו בטלים מלשאת משא מלך ושרים. יחלו כמו לא יחלו דברו (רש"י ב"ב פ"ה ע"א ד"ה ויחלו). יג. עין מניח את ד'.

ונראה לין גבי אשת אב ובעל אמו והתורה ריבחה צמיח הכל חוזר אל כבוד האבות, א"כ אשת חזר אינה יכולה לחמול על כבודו, דאינה יכולה לחמול כבוד התורה של בעלה. וצוה יוחא מה שלא מחלה דיתתו דרז הונא, דאפילו אם נאמר להכבוד אינו רק דרננן, מכל מקום אינה יכולה לחמול כבוד בעלה. והא דמבואר שם דהנהו אמוראי דאוחזיניהו מחמת כבוד התורה ולא מחלו על כבודם, כתבתי לעיל במצוה זו [מצוה רל"ד אות ג'] דשם הוי ציון, אמוראי דהדיינים וישעיהו והס יעמדו, ועל ציון אינם יכולים לחמול, עיין מה שכתבתי לעיל. אך לכאורה הכא נמי דמי לציון, אך אפילו צלי ראינה נראה לי פשוט דאינה יכולה לחמול כבוד בעלה, כן נראה לי כבוד בעורת ה' יתכרך.

[ט] והנה שיעור וכן נשנים, אינו מבואר בר"מ וזהרז המתברר נכמה שנים הוא נקרא וכן לעמוד מפניו. ובשו"ע שם סי' רמ"ד ס"א ונעור בשם הרא"ש שם דשיבה היינו בן שבעים שנה, וכתיב הציט יוסף דהיא משנה מפורשת בן שבעים לשיבה נאמרה פ"ה משנה כ"א. ונראה לי דהיינו לדין נגמרתו דספרותו דשיבה משמע כל שיבה, א"כ שיבה יקרא בן שבעים, אבל לדעת התרגום [שם על פסוק מפני שיבה] דפירש על שיבה מן קדם דספר באורייתא ועל וכן פירש מפני סנא, אם כן לדעתו נריך לעמוד מפני בן ששים דמבואר נמשנה דבן ששים לוקנה, ונקרא וכן אפילו בן ששים ואף שאינו חכם נריכין לעמוד, ולהתרגום אונקלוס וכן הוא אף שאינו חכם.

ובזה אפשר לישב דעת הר"י [מוצא לעיל אות א'] שפוסק בזמן אשמאי כאיני בן יהודה דקוצר דשיבה כל שיבה נמשמע, ומ"מ נראה מדעתו דייניק וחכים לא, והקשה הר"ן [בקידושין שם] א"כ וכן למאי אחא, אם הוא חכם וכן תיפוק ליה דלריכיס לעמוד מפני זיקנה, ואם אינו וכן רק חכם הא שיעט הר"י [שם] דאין נריך לעמוד מפני חכם. ולפי מה שכתבנו אפשר דאיני בן יהודה סובר דשיבה משמע וכן אשמאי, אבל דוקא אם הוא בן שבעים כלשון המשנה בן שבעים לשיבה, וכמה התורה מילת וכן אם הוא חכם נריכיס לעמוד מפניו נעמ זיקנה היינו בן ששים, אך דהרי"ף היה לו לפרש, אבל דברי איני בן יהודה אפשר לפרש כן. וראיתי בסידור של האלקי האר"י זל"ה"ה נחמילת הסידור קודם התפלה מבואר שם נשמו דמפני בן ששים נריכיס לעמוד, ונאמרת סותר לדעת השו"ע שם ס"א והרא"ש. ונראה ברור דמשע לדעת התרגום [לעיל] דוקן הוא סנא ואפילו אינו חכם, ומלת זיקנה היא בן ששים כלשון המשנה, ויש להחמיר בהתרגום לעמוד מפני בן ששים ובפרט שכן דעת האלקי האר"י זוק"ל"י.

[י] ולענין קימה שיש בה סמיכה או כמאן דשרי מסאני, אי חשוב עמידה לענין תלמיד חכם, עיי"ש בתוס' שבעות ל' ע"ב ד"ה אפרח ובחושן משפט סי' י"ז ס"א לענין עמידת הדיינים והעדים.

[יא] ודע, דמבואר בש"ס מועד קטן כ"ז ע"ב ופסקה הר"מ פ"א מאכל ה' ה' ובשו"ע יו"ד סי' ש"ע ס"א ברמ"א דחולה ואכל אין נריכיס לעמוד אפילו מפני נשיא. והנה דיני כיבוד רבו ונשיא וכן ארוכים מאוד ואין כוונתי במצוה זו להאריך בפרטי הדיינים.

[יב] אזכיר עוד איזה דבר לידוע דאסור לקרות לרבו בשמו, עיין ר"מ פ"ה מתלמוד תורה הל' ה' ובשו"ע סי' רמ"ב ס"א. נראה מדברי רוב הפוסקים דלרבו אסור לקרות בשמו אפילו שלא בפניו, ואפילו אם

[ה] ולענין אם חייב לעמוד מפני קומא וכן עיין בנאחרונים"י שהביאו ראינה מיומא ג"ג ע"א גבי תלמידי רב יוסף כי הוו מפטרי מנייה הוי ממוסן אסקופתא דמא, ועיי"ש ברש"י ע"ב ד"ה אמרו ליה, מחמת דרב יוסף היה סגי נהור, נראה דגם לסומא חייבים לכבדו. ואפשר לפנים משורת הדין הוא דעדידי"י. ולענין אי קומא מחוייב לקום מפני וכן עיין ג"כ בנאחרונים"י שהביאו ראינה מקידושין דחייב ג"כ לעמוד, עיין בנאחרונים"י. ונא ליידי בשאלה ספר פתחי תשובה יו"ד סי' ר"מ סק"ו ודעמו דקומא אין נריך לעמוד, ודבריו אין נראים. [ו] ולענין ציית יוסף ובשו"ע סי' רמ"ד ס"א ובש"ן וט"ו שם, שמבואר דלפני יניק וחכים אף שלא נא לכלל מצוות חייבים לקום מפניו. מ"מ דוקא קטן כיוון דיבוא לכלל מצוות, וגם אצוי מצווה ללמוד עמו תורה, אבל אשה ועבד כיון דשלא כדון למדו, ואפילו למאן דאמר דמוותרים ללמוד [בטוטה כ"א ע"א] מ"מ אינן מצווים [שו"ע שם סי' רמ"ו ס"א]. נראה פשוט דאין להם דין חכם לכל הענינים שמוהרים על כבוד חכמים, ופטו"י.

[ז] ומבואר בש"ס שבעות פרק שבעת העדות ל' ע"ב, גבי דיתתו דרב הונא דאשת חזר הרי היא כחזר ונריך לעמוד מפניה. ועיי"ש בתוס' ד"ה והאמר מה, דאשת חזר לאחר מיתה אין כאלו עשה דכבוד התורה עדיף. ובר"ן [י"ד ע"א מדפי הר"י] ד"ה והא אמרן מציא מפורש ללאחר מיתת החזר חייבים ככבודה רק מדרננן, אבל צמי בעלה הוא מן התורה ובצ"ו יו"ד סי' רמ"ב [סק"ז] והנה הר"מ וטו"ש"ע לא הביאו דין זה ולא ידעתי למה, דשמא אין שייך עשה דכבוד התורה באשת חזר אחר מיתה. אבל נמשנת מהר"מ מינן כחז דדוקא אם ניסת לעס הארץ, אבל אם לא ניסת חייבים לכבדה ככראשון. ונאמרת בתוס' [שם] מבואר עוד סיבה דאין שייך לאחר מיתה עשה דכבוד התורה עדיף, וא"כ הוא מירון לקושייתם שם, אבל מ"מ אפשר עשה יש, אך דלא שייך האי עשה עדיף. אך בר"ן שהנאמי מבואר להדיא דלאחר מיתה אין עשה אבל מדרננן חייבים ככבודה, א"כ אין ראינה מהר"מ מינן דחילק לאחר שניסת לעס הארץ בודאי אין חייבים ככבודה, אבל כל זמן שלא ניסת מחוייבים עכ"פ ככבודה מדרננן, וזה פשוט.

[ח] והנה מבואר בש"ס קידושין ל"ב ע"א ובר"מ כאן פ"ה הי"א ושו"ע שם סי' רמ"ב ס"ב דהרב שמחל על כבודו ככבוד מחול, ומ"מ קצת הידור בני למעבד. ומבואר עוד דעל ציונו אינו יכול לחמול, ועיין בדין זה בטו"י אכן למגילה כ"ח ע"א [ד"ה אל תקרי"י].

[הגה] מבואר דדוקא חכם שזמרתו דליה, אבל מלך אינו יכול לחמול, עיין בקידושין שם ע"ב, א"כ נראה לי פשוט דעיקר כבוד לאשת חזר הוא כבוד החזר, על כן הוא דוקא צמי, עיין רמב"ן [בנשה"מ י"ח ע"ב ד"ה

(ז) וראה להלן אות ו' מש"כ רבינו לחלק מקטן יניק וחכים. אולם בשו"ת בית יהודה (להר"י ע"אש) יו"ד סי' כ"ח משנה בזה אשה לאיש שחייבים לכבד אשה חכמה אף שפטורה. וראה להלן הערה י"א.
(ח) בית הלל יו"ד סי' רמ"ד מובא בבאר היטב יו"ד שם, גינת ורדים יו"ד כלל ד' סי' ב', ושו"ת שער אפרים סי' ע"ח.
(ט) החיד"א בברכי יוסף יו"ד סי' רמ"ד אות ב' אף שרחה הראיות שחייבים בכבודו של סומא, מסיק שיש לקום לת"ח סגי נהור. ועיין שפת אמת יו"ד שם.
(י) אף שהבאר היטב שם הביא גם דבר זה בשם הבית הלל, כבר העיר הנחלת צבי

שבית הלל דן רק בדין הקודם ברבו שהוא סומא, ועיי"ש שהאריך בזה.
(יא) כ"ה בנחלת צבי יו"ד סי' ר"מ שהביא ראינה מקידושין ל"א ע"ב שרב יוסף קם לכבוד אמו אף שהיא סומא, אולם מדברי רבינו בסמוך נראה שראה זאת בספר אחר.
(יב) וכ"כ רבינו לעיל אות ד'.
(יג) לעיל מצוה רל"ד אות ב' הביא רבינו כן בשם הראב"ד ועיי"ש בהערה ד'.
(יד) כ"כ הרשב"ץ במגן אבות פ"ה משנה כ"א. עיין בשו"ת שואל ומשיב מהדורה ג' ח"א סי' ק"י שלענין הלכה נקרא וכן מגיל ששים. ועיין שו"ת חת"ס אהע"ז סי' ל"ה. וראה עוד בשו"ת יביע אומר ח"ג יו"ד סי' י"ג.

תשובה: נאמר בתורה: „מפני שיבה תקום והדרת פני זקן“, ודרשו חז"ל (קידושין לב:), זקן זה שקנה חכמה, כלומר תלמיד חכם, אף על פי שהוא צעיר לימים. ושיבה היינו זקן בשנים, אף על פי שאינו חכם בתורה. וכן אמרו בגמרא (קידושין לג:), הלכה כאיסי בן יהודה דכל שיבה במשמע, כלומר שחובה לקום מפני זקן בשנים אף על פי שאינו בן תורה. ובמשנה (סוף פרק ה' דאבות) שנינו במשנת רבי יהודה בן תימא: „בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה“. וכן בכבא בתרא (עה.) אמר רב אחא בר יעקב, אין שיבה פחות משבעים שנה. לפי זה הגיל הקובע במצוה זו הוא זקן בן שבעים שנה, ואף על פי שאינו חכם בתורה. וכן פסק רבינו אליעזר ממיץ בספר יראים (מצוה לו). וכן כתב הרא"ש בקידושין (פרק א' סימן נג), שהואיל והלכה רווחת כאיסי בן יהודה שאומר כל שיבה במשמע, ואפילו אינו חכם, על כרחנו לפרש מה שאמרה התורה והדרת פני זקן, לענין יניק וחכים, כלומר תלמיד חכם שהוא צעיר לימים. ומבן שבעים שנה ומעלה נקרא בשם שיבה. ע"כ. וכן כתבו הארחות חיים חלק ב' (עמוד לח), והצדה לדרך (מאמר א' כלל ד' פרק יח). ע"כ. [ומה שכתב הרמב"ם (פרק ו' מהלכות תלמוד תורה הלכה ט'): מי שהוא זקן מופלג בזקנה, אע"פ שאינו חכם עומדים לפניו. וכן הוא במאירי קידושין (לב:). נראה שגם הם כוונתם לזקן בן שבעים שנה, וכמו שכתוב כיוצא בזה אצל דוד, והמלך זקן מאוד, וכל חיוו שבעים שנה. וכיוצא בזה בכבא בתרא (קכ.) במסיבה הלך אחר זקנה, והוא דמופלג בזקנה, והיינו בן שבעים שנה, כמו שכתב הטורי זהב (סימן רמד סק"י). ע"ש]. וזו לשון הטור והשלחן ערוך (יורה דעה סימן רמד סעיף א'): „מצות עשה לקום מפני כל חכם בתורה אפילו אינו זקן אלא יניק וחכים, ואפילו אינו רבו. וכן מצוה לקום מפני שיבה, דהיינו בן שבעים שנה“. וכתב הרמ"א בהגה, ואפילו הוא עם הארץ, ובלבד שלא יהיה רשע. ע"כ.

אמנם בתרגום אונקלוס (פרשת קדושים) איתא על הפסוק הנ"ל: „מן קדם דסבר באורייתא תקום, ותהדר אפי סבא“. נמצא שמפרש זקן כפשוטו, שבא בימים, ושיבה הוא תלמיד חכם, ולפי זה כיון ששנינו בן ששים לזקנה, צריך לעמוד מפני זקן בן ששים שנה ומעלה. וכן הסביר הרשב"ץ בספרו מגן אבות (סוף פרק ה' דאבות) לדעת אונקלוס. ועוד שבספר תיקוני הזוהר (תיקון כא) הנוסחא בן חמשים לזקנה בן ששים לשיבה. וכתב הגאון רבי אליהו מוילנא בבאוריו על התיקונים, שהזוהר חולק על רבי יהודה בן תימא שאמר בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה. ע"כ. וכן דעת האר"י ז"ל להלכה בספר שער המצות, ובספר שער הליקוטים (פרשת קדושים). וכן כתב בספר נגיד ומצוה בשם האר"י. וכן כתב מרן החיד"א בכרכי יוסף (סימן רמד סק"ד). ונראה שהאר"י ז"ל הולך בשיטת הזוהר, שאומר בן ששים לשיבה. וראה בספר בן יוחאי (שער ז' מענה צו). ובמנחת חינוך (סימן רנו). ובשו"ת חקרי

לב חלק ב' סימן סימן נז). ובספר ע"ש. אולם לה שיבה פחות מש שבמקום שהתל הרדכ"ו כתשוב פסק הגמרא, ה עוד שם (בסימן כתב הגאון רבי סימן יב). וכן כ וראה עוד בשו" מכתב להוקיעו לפי מה שכתב חולק על המשנה ע"ש. ולכן העיי וכן פסקו החיי דשיבה היינו לספר „השבן הזקן הגיע לש לחומרא, להרמ ולדעת הרשב" דקידושין). הדי דעה סימן סב) עשירי ודאי אכ ולא ספק שיבה קהל שהתורה נ בקידושין (עג). שיש לומר הלכ הרמב"ם אסורי (דף פה ע"ב). לפיכך נראה ש

(*) ולכאורה היה י או לא, משום דאיי למה שכתבו החת"ם

ודרשו חז"ל
 חכם אף על
 נו חכם בתורה.
 שיבה כמשמע,
 תורה. וכמשנה
 ששים לזקנה
 בר יעקב, אין
 זקן בן שבעים
 ין כספר יראים
 שהואיל והלכה
 אינו חכם, על
 וחכים, כלומר
 א כשם שיבה.
 יך (מאמר א'
 תלמוד תורה
 עומדים לפניו.
 שבעים שנה,
 שבעים שנה.
 דמופלא בזקנה,
 סק"ו). ע"ש].
 : מצות עשה
 ופילו אינו רבו.
 הרמ"א בהגה,
 כ.
 נ"ל : "מן קדם
 ש זקן כפשוטו,
 ששים לזקנה,
 ין כספרו מנן
 תיקוני הזוהר
 זב הגאון רבי
 הודה בן תימא
 יי ז"ל להלכה
 כן כתב בספר
 זן רמד סק"ד).
 לשיבה. וראה
 ובשו"ת חקרי

לב חלק ב' מיורה דעה (סימן ז'). ובשו"ת ברכת יוסף לנדא (חלק יורה דעה
 סימן נו). ובספר סביב ליראיו (סימן לו אות ח'). ובספר לב מבין (דף יט ע"א).
 ע"ש. אולם להלכה אנו תופסים עיקר כדברי התלמוד שלנו שאומר: "אין
 שיבה פחות משבעים שנה". וכמו שכתב מרן הבית יוסף אורח חיים (סימן כה),
 שבמקום שהתלמוד שלנו חולק על הזוהר, הלכה כהתלמוד שלנו. וכן כתב
 הרדב"ז בתשובה חלק ד' (סימן לו), שבכל מקום שספרי הקבלה חולקים על
 פסק הגמרא, הלך אחר הגמרא והפוסקים שהם עיקר יותר להלכה. וכן כתב
 עוד שם (בסימן פ'). וכן כתב כמעדני יום טוב (פרק הרואה אות עז). וכן
 כתב הגאון רבי שלמה לניאדו בשו"ת בית דינו של שלמה (חלק אורח חיים
 סימן יב). וכן כתב הגאון רבי חיים פלאג' בשו"ת לב חיים חלק א' (סימן סד).
 וראה עוד בשו"ת מקום שמואל (סימן פ'), ובשלמי צבור (דף רלב ע"ג), ובשו"ת
 מכתב לחזקיהו (סימן ז'), ובשו"ת זכר יהוסף (סימן קצד), ועוד. ומכל שכן
 לפי מה שכתב הגאון רבי יוסף חיים בספרו בניהו על התיקונים, שאין הזוהר
 חולק על המשנה שלנו, ושגם לדעת הזוהר בן ששים לזקנה וכן שבעים לשיבה.
 ע"ש. ולכן העיקר להלכה שהגיל הקובע במצוה זו הוא משבעים שנה ומעלה.
 וכן פסקו החיי אדם (כלל טז) והקיצור שלחן ערוך (סימן קמד סעיף ב'),
 דשיבה היינו בן שבעים שנה. וכן כתב להלכה הגאון האדר"ת, בהסכמתו
 לספר "חשבון מעמי המצות" אות ה'. ומכל מקום נראה שאם יש ספק אם
 הזקן הגיע לשבעים שנה, חייבים לעמוד מפניו, ככל ספק דאורייתא שהוא
 לחומרא, להרמב"ם (סוף פרק ט' מהלכות טומאת מת) החיוב הוא מדרבנן,
 ולדעת הרשב"א בספר תורת הבית (דף קב ע"א), והר"ן (סוף פרק קמא
 דקידושין), החיוב הוא מדאורייתא. ואמנם בשו"ת שלמת חיים (חלק יורה
 דעה סימן סב) כתב לצדד בזה, שכשם שדרשו בגמרא (בבא מציעא דף ו':)
 עשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק, הכי נמי שיבה ודאי אמר רחמנא
 ולא ספק שיבה. אך באמת עדיין אין בזה כדי לפטור מדרבנן, וכמו בפוסלי
 קהל שהתורה מיעטה כשהם פסולים מספק, ובכל זאת אסרום חכמים, כמבואר
 בקידושין (עג.), וכן כתב החוות דעת יורה דעה (סימן קי), שאף באיסורים,
 שיש לומר חלב ודם ודאי אסר רחמנא, ולא ספק חלב ודם, מכל מקום לדעת
 הרמב"ם אסורים מדברי סופרים. ע"ש. וראה עוד בספר דברי אמת בקונטרסים
 (דף פה ע"ב), ובשו"ת צמח צדק מליבאוויטש (חלק יורה דעה סימן עא).
 לפיכך נראה שצריך לקום מפני זקן גם כשיש ספק אם הגיע לשבעים שנה,
 ככל ספק של תורה.*

* ולכאורה היה מקום לומר שאין צריך לקום מפני זקן כשיש ספק אם הגיע לגיל שבעים שנה
 או לא, משום דאיכא לאוקומי אחזקה קמייתא שעדיין איננו זקן. אולם נראה שהדברים מגיעים
 למה שכתבו התוספות יבמות (סח.) ד"ה רישא, ואם תאמר ספק בן תשע שנים איך פוסל

בביאתו, גוקמי אחזקה קמייתא דהוי פחות מבן תשע, ואוקי איתתא בחזקת כשרות, ויש לומר כגון שהוא בן תשע לפנינו, דבכהאי גוונא לא מוקמינן ליה אחזקה קמייתא, אלא אזלינן בתר השתא, דחזקה קמייתא איתרעא לה. ע"כ. וכתב בשו"ת מהרימ"ט (סימן מא), שעיקר קושית התוספות מכת חזקת כשרות של האשה, אבל חזקת קטנות אינה חזקה, הואיל ורגילות הוא להשתנות שבכל יום ויום הוא גדל והולך, וכיון שעתידיה חזקה זו להסתר כשיגדל, לכן אינה נחשבת לחזקה. ע"ש. וכן כתב הפני יהושע (קידושין, בקונטרס אחרון, סימן צד). וכן כתבו הגאון מהרי"ט אלגאזי בספר קהלת יעקב (תוספת דרבנן סוף אות רה). והגאון רבי עקיבא איגר בחידושו ליררה דעה (סימן טו סעיף ב). וכ"כ בשו"ת קול אליהו ח"א (חיר"ד סימן מא), ושכן כתב הר"ן בתשובה. ע"ש. [ועיין להרמב"ן במלחמות (ריש פרק ב דכתובות), ובשו"ת נודע ביהודה קמא (חלק יורה דעה סימן ו). ע"ש]. אולם המחנה אפרים (הלכות אישות סימן ב), הוכיח במישור מתשובת הריב"ש (סימן קפב) שחזקת קטנות חזקה גמורה היא. וכן כתב בשו"ת דברי אמת (סימן ו דף יז ע"ב) להוכיח כן מתשובת הריב"ש, ושכן דעת מהר"ם קשטילאץ והמהרשד"ם (חלק יורה דעה סימן רז). וכן כתבו מרבני פרובינצא בתשובה שהובאה בשו"ת מהר"ר בצלאל אשכנזי (סימן כ). ע"ש. והחקרי לב חלק א מיוורה דעה (סימן קטו דף קע ע"ד), הביא גם כן שרבו החולקים על המהרימ"ט בזה, ומהם, רבו מהר"ש סאגיש בתשובתו שהובאה בשו"ת מהרימ"ט (סימן יא). וכן דעת המהריב"ל חלק ד (סימן ז). וכן כתב בשו"ת תומת ישרים (סימן ק), ובשו"ת משפטי שמואל (סימן קיז). ועוד. ע"ש. ועיין עוד בזה בפרי חדש (סימן א סק"ט). ובשו"ת נודע ביהודה (קמא חלק אבן העזר סימן לא, ותנינא חלק יורה דעה סימן רח). ובספר שרשי הים ח"ב (דף קצח ע"ד). ובשב שבעתתא (שמעתא ג פרק יא), ובשו"ת תורת חסד מלובלין (חלק אורח חיים סימן א אות ב). ובשו"ת בית הלוי ח"ב (סימן לח). ועוד. ואכמ"ל. ולפי זה אם נאמר שחזקה העשויה להשתנות אינה חזקה, הדר הוה ליה בנידון דידן ספקא דאורייתא ולחומרא. ומכל שכן לפי סברת האוגלוס שצריך לעמוד מפני זקן בן ששים, וכן דעת האר"י ז"ל, וכן פסק בספר בן איש חי שנה ב (פרשת כי תצא אות יב), ואם כן הוה ליה ספק ספקא להחמיר, שמא הוא בן שבעים, ושמא צריך לקום מפני זקן בן ששים. (וזה עדיף יותר ממה שבאמר זיל בתר רובא, ורוב העולם אינם זקנים בני שבעים, שכאן זקנתו מוכיחה עליו, ולא אזלינן בתר רובא בכהאי גוונא). ועוד שהרי הרבה פעמים אפשר לברר הדבר על ידי שאלה אם הזקן הוא בן שבעים שנה או לא, וכל שאפשר לברר לא מהני חזקה לפטור, כמו שאמרו בפסחים (ד). אלא שהריטב"א בחידושו לחולין (ג): כתב בשם רבותיו, דדוקא בהאיא דפסחים שהחזקה אינה אלא מצד אומדנא, בעינן לברורי, אבל בשאר חזקות אין צריך לברר, אלא סומכים על החזקה. ע"ש. גם יש לחלק בין חזקה הבאה על ידי מעשה, כגון בדיקת חמץ, לחזקה הבאה באופן טבעי. ועיין בספר חכמת אדם (בינת אדם, שער רוב וחזקה סימן יב). ע"ש. ומכל מקום מידי ספק לא יצאנו, וספק תורה להחמיר. וכן כתב ידונו הרה"ג רבי שלום רבינוביץ בשו"ת שערי שלום חלק ג (סימן יג). ע"ש. אלא שיש להעיר על מה שכתב שם, שלפי דברי החות דעת (סימן קי) שאפילו לדעת הרמב"ם דספקא דאורייתא לחומרא מדרבנן, מכל מקום במצות עשה ספקא דאורייתא הוי לחומרא מן התורה, אם כן הכא נמי הוה ליה ספק עשה של מפני שיבה תקום ואזלינן לחומרא מדאורייתא. ובאמת המעיין בדברי החות דעת ישר יחזו פנימו דהיינו טעמא משום שבאיסור לא תעשה כגון גבלה וטרפה חלב ודם וכיוצא בזה, משמעות לשון הכתוב נבלה ודאי וכן טרפה ודאי וכו'. אבל ספק גבלה וספק טרפה אינם במשמעות הכתוב. וכמו שאמרו בסוטה (כט). והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל, בטמא ודאי לא יאכל, הא בספק טמא יאכל. וכו', לכן ספקא דאורייתא לחומרא רק מדרבנן. ולפי זה במצות

בפיכום : מצות אפילו תורה, כמבואר (סימן רמד סעיף עשה כשהתורה כזו ובכהאי גוונא ספקא ע"ש. ועיין עוד בן תקום, אדרבה בעי יורה דעה סימן סב מדרבנן, ככל ספקא עוד רגע אדבר גברא אחזקה קמיית וחזק מאוד בתורה, לחזקת קטנות, שבו והתמדה. ובמגילה הוה סייעתא דשמיא הוה אולם בתוספות כה שהחולק לבית המדרש הגאון הראגצ'ובי ר התורה אין חיוב ל לקום מפניו אלא כ בזמן הזה שאין לנו בשו"ת יביע אימר שלא כדברי הגאון כן אם שייך לומר ר רוכל (סוף סימן רב לכבודו אינו נידוי מוכרח ממקומו שאי אלא בכבודו של הו אמרו, ולא יניק ותל שראוי למנותו פרנס ויודע להוציא ממנו התלמוד, נראה שלב אחד מעיר. ועוד ע"כ. ועיין עוד בשו (סימן פג). ע"ש. ר פלאגי (חלק השני) ועיין להגאון רבי נחשב תלמיד חכם נ

זקת כשרות, ויש לומר
 דתא, אלא אזלינן בתר
 פ' מא, שעיקר קושית
 ת, הואיל ורגילות הוא
 אתר כשיגדל, לכן אינה
 סימן צד). וכן כתבו
 הגאון רבי עקיבא איגר
 (חיריד סימן מא), ושכן
 כתובות), ובשו"ת גודע
 זכות אישות סימן ב),
 היא. וכן כתב בשו"ת
 דעת מהר"ם קשטילאץ
 ושובה שהובאה בשו"ת
 סימן קטו דף קע ע"ד),
 גיש בתשובתו שהובאה
 בשו"ת תומת ישרים
 ה בפרי חדש (סימן א
 י יורה דעה סימן רח).
 ק יא), ובשו"ת תורת
 דב (סימן לח). ועוד.
 הנה ליה בנידון דידן
 י מפני זקן בן ששים,
 אות יב), ואם כן הנה
 י זקן בן ששים. (וזה
 שבעים, שכאן זקנתו
 ים אפשר לברר הדבר
 לא מהני חזקה לפטור,
 בשם רבותיו, דדוקא
 שאר חזקות אין צריך
 די מעשה, כגון בדיקת
 רוב וחזקה סימן יב).
 דנו הרה"ג רבי שלום
 י על מה שכתב שם,
 יתא לחומרא מדרבנן,
 כא נמי הנה ליה ספק
 דברי החות דעת ישר
 לב ודם וכיוצא בזה,
 ה וספק טרפה אינם
 לא יאכל, בטמא ודאי
 רבנן. ולפי זה במצות

בפיכוח: מצות קימה מפני זקן היא מגיל שבעים שנה ומעלה, והחויב הוא
 אפילו בבית הכנסת ובבית המדרש, ואפילו בשעה שמתפלל ולומד
 תורה, כמבואר בשו"ת הרשב"א חלק ה' (סימן יד). וכן פסק בשלחן ערוך
 (סימן רמד סעיף יא). וכן פסק הרדב"ז בתשובה, הובאו דבריו בכרכי יוסף

עשה כשהתורה כותבת לשבת בסוכה, או לאכול מצה, וכיו"ב, בעינין שיהיה ודאי ולא ספק,
 ובכהאי גוונא ספקא דאורייתא לחומרא מן התורה, שהמצוה צריכה להיות ודאית ולא מסופקת.
 ע"ש. (ועינין עוד בשו"ת דברי אמת בקונטרסים דף פה ע"ב). לפי זה כאן שכתוב מפני „שיבה“
 תקום, אדרבה בעינין „שיבה“ ודאי, ולא ספק, וכמו שרצה לומר כן בשו"ת שלמת חיים (חלק
 יורה דעה סימן סב). אלא שמכל מקום כתבנו שעל כל פנים יש לחייב לקום מפני ספק שיבה
 מדרבנן, ככל ספקא דאורייתא לחומרא. וע' בשו"ת הרדב"ז מכת"י (סימן קסז). ודו"ק.
 עוד רגע אדבר בדבר ספק תלמיד חכם, אם חייבים לקום מפניו, שלכאורה יש לומר אוקי
 גברא אחזקה קמייתא שלא היה עדיין תלמיד חכם, אלא מכיון שהוא לומד בכל יום ויום, הולך
 וחזק מאוד בתורה, הנה ליה כעין חזקה העשויה להשתנות. אף על פי שאין לדמות דבר זה
 לחזקת קטנות, שבאופן טבעי הוא משתנה מיום ליום, מה שאין כן כאן תלוי הדבר בשקידה
 והתמדה. ובמגילה (ו): אמרינן, יגעתי ומצאתי האמן, והני מילי לחדודי, אבל לאוקומי גירסא
 סייעתא דשמיא הוא. (ופירש רש"י, לאוקומי גירסא שלא תשתכח ממנו, יש יגע ואינו מוצא).
 אולם בתוספות כתובות (סג). בד"ה אדעתא, כתבו, שאף על פי שאין פותחין בגולד, כאן
 שההולך לבית המדרש דרך הוא שנעשה אדם גדול, לא חשיב גולד. ע"ש. והנה לפי מה שכתב
 הגאון הראגצ'ובי רבי יוסף רוזין בשו"ת שלמת יוסף (סימן א אות ג, וסימן ו אות ב), שמן
 התורה אין חיוב לעמוד אלא מפני תלמיד חכם שנשמך, אבל תלמיד חכם בעלמא אין צריך
 לקום מפניו אלא מדרבנן. ע"ש. (ועינין עוד בספר מועדים וזמנים חלק ב סימן ע). לפי זה
 בזמן הזה שאין לנו תלמידי חכמים סמוכים, הנה ליה בנידון דידן ספקא דרבנן ולקולא. אולם
 בשו"ת יביע אומר חלק ד (חלק יורה דעה סימן טז אות ב) הוכחתי מדברי רבותינו הראשונים
 שלא כדברי הגאון הנ"ל, ומהם: הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והר"ן, ועוד. ע"ש. ויש לדון גם
 כן אם שייך לומר כאן ניזיל בתר רובא שאינם תלמידי חכמים. וצ"ע. ועינין למרן בשו"ת אבקת
 רוכל (סוף סימן רב), שהביא מה שכתב הרשב"ץ בתשובה, [חלק א סימן לג], שתלמיד שנידה
 לכבודו אינו גידוי אלא אם כן הוא חכם, אלא שעדיין רבו קיים, לכן קראוהו תלמיד. והדבר
 מוכרח ממקומו שאין הגידוי אלא על כבודו של מי שהצבור חייבים בכבודו, ואין הצבור חייבים
 אלא בכבודו של חכם, שנאמר והדרת פני זקן, ואין זקן אלא חכם, שקנה חכמה. ויניק וחכים
 אמרו, ולא יניק ותלמיד. וכן מוכח מלשון הרי"ף והרמב"ם. נמצא שאין מגדה לכבודו אלא חכם
 שראוי למגותו פרנס על הצבור, ולמד כל התלמוד בדברים הנהוגים, ושיהא התלמוד שגור בפיו,
 ויודע להוציא ממנו דין על קו היושר. ע"כ. וכתב על זה מרן, ומה שהצריך הרשב"ץ שלמד כל
 התלמוד, נראה שלבני דורו כתב כן, אבל בדורות אלו לא ימצא מי שלמד כל התלמוד, כי אם
 אחד מעיר. ועוד שהרשב"ץ יחיד הוא בזה, ולא מצאנו לו חבר לא בראשונים ולא באחרונים.
 ע"כ. ועינין עוד בשו"ת מהרי"ד"ם (חלק חשן משפט סימן שסא), ובשו"ת דברי מלכיאל חלק ו
 (סימן פג). ע"ש. וע' בשו"ת חקרי לב (חשן משפט חלק א, סימן קז). ובשו"ת ויען אברהם
 פלאגי (חלק חשן משפט סימן ו) מה שהאריכו בגדר תלמיד חכם הפטור ממסים. ויש לחלק.
 ועינין להגאון רבי יוסף ידיד בשו"ת ימי יוסף חלק א (חלק אורח חיים סימן ד) שכתב, שאין
 נחשב תלמיד חכם בזמן הזה אלא הבקי בש"ס ובטור ושלחן ערוך ויודע להבין ולהורות ולדמות

(סימן רמד סק"א). והקימה צריכה להיות מלא קומתו, בין מפני זקן בין מפני תלמיד חכם, וכמבואר ברמב"ם (פרק ו' מהלכות תלמוד תורה הלכה א'), ובשור ושלחן ערוך (סימן רמד סעיף א'). והזהיר במצוה זו לקום מפני זקנים וחכמים ורבותיו, זוכה לאריכות ימים, ותלמודו מתקיים בידו, כמבואר בקידושין (לג:).

סימן עא

שאלה: הנוסע באומבום צבורי, ובאחת התחנות נכנס זקן או תלמיד חכם לאומבום, והגיע כמוך אליו, והוצרך לקום מפניו, כמצות התורה: „מפני שיבה תקום והדרת פני זקן“, האם רשאי לחזור ולשבת מיד, אף על פי שאין מקום לזקן או לחכם לשבת, או שחייב מן הדין לתת מקומו לזקן או לחכם, כדי שלא יהיה הוא יושב והם עומדים?

תשובה: ראשית כל עלינו לבאר שהעומד מפני זקן או חכם, חייב מצד הדין לחשאר עומד כל זמן שהם עומדים ולא עברו מכנגד פניו, וכמו שמתבאר מהמעשה שהובא בגמרא (במסכת שבועות ל:), על רב נחמן שקם מפני אשתו של רב הונא, כשבאה להתדיין לפניו, משום שאשת חבר הרי היא כחבר. וכן מתבאר מדברי הר"ן שם. וכן כתב הגאון בעל תורת חיים בכידושיו לשבועות שם, שהעומד מפני תלמיד חכם צריך לעמוד כל זמן שהחכם עומד, עד שיעבור החכם מכנגד פניו. ואף על פי שבמפר כום הישועות (שבועות שם) סובר שכל שקיים מצות קימה מפני חכם רשאי לחזור ולשבת מיד, אין דבריו מהוורים להלכה. והעיקר כדברי התורה חיים הנ"ל. וכן מבואר בשבולי הלקט השלם (סימן מג) בשם גאון, שצריך לעמוד מפני

מילתא למילתא בסברא ישרה ובעומק העיון. ע"ש. ועיין עוד בספרו תורת חכם (דף ג ע"א). ע"ש. ולא זכר שר מדברי מרן באבקת רוכל הנ"ל. והשי"ך יורה דעת (סימן רמד ס"ק יא) כתב, שנהגו עכשיו שלא לקום אלא מפני ראש ישיבה ואב בית דין, ואפשר שהשוו מדותיהם כדי שלא להלק בין חכם לחכם, וכל שהוא תופס ישיבה או אב בית דין, נקרא חכם לעמוד מפניו. וצ"ע. ע"כ. וצריך לומר לפי זה ששאר תלמידי חכמים מחלו על כבודם, אולם לא יעשה כן במקומינו, והמנהג הפשוט לקום מפני כל תלמיד חכם מורה הוראה, דין, וראש ישיבה. (ועיין בשו"ת הרשב"ץ חלק א סימן לג הנ"ל, „שאפילו הבקי בתלמוד, אם לא יודע להוציא ממנו דינים, או כשמעיין בפוסקים אינו יודע מוצא הדין בתלמוד, אינו בכלל חכם שמגדה לכבודו“). ונמצינו למדים שגם ראש ישיבה צריך להיות בקי בדינים. ודו"ק). ואין להקל במצוה של תורה, ובפרט שאין בה טורח ולא הפסד ממון. וכבר אמרו חז"ל במנחות (מג:): גדול עונשו של לבן מעונשו של תלפת וכו'. וכן הזהיר על זה בלשון של זהרית בספר פלא יועץ (ערך קימה דף גא ע"א). וע"ע בדברי הגרי"ח זוננפלד בשו"ת שלמת חיים (חיו"ד סי' גט והלאה).

עיי הנהגת אבותיו נהג בעלמו כן, לא כשאלכ צטר על דרכם לפי תומנו בלי שקבל על עלמו כן, ועדין ל"ט.

ג

כתבתי בחפזון, ערב חג סוכות תשמ"א

בשאלתי בקטן מופלא סמוך לאיש שנדר מהו לענין דין התרת נדרו, הנה הן אמת שבמל"מ פ"ב ממזירות מסיפק חכ שייך בכלל היתר שבוטל במופלא דלוי רק לענין דין הנדר ריבחה חורה אוחו לא לענין היתר, איבדא סתומה הפוסקים צו"ד סי' רל"ג דנדרו ושבוטתו כשאר נדר ושבוטה, ומללא פירשו לנו חידוש גדול כזה דנשבע ונודד ואין לי התרה, בעין מזירת שמעון שהוא צאמת חידוש גדול, משמע דפשיטא לכו דצאמת יש לו התרה, דלענין דיני נדר שויה רחמנא כבר דעת גמור ותרעתו חרטה ג"כ, ומכ"ש אם נספור מופלא הסמוך לאיש מה"ת, וצני הכ"ג ר' הייס מחיר לאיי"ע העיר אותי מדברי קבלה"ס סי' קפ"ג סוס"ק ג' דמשמע נמי הכי.*

*

זה כתבתי בחפזון החג, ונת העיר אתי ה"ג ר' מקשה בן שמעון לתשובת רב פעלים דלא סי' ל"ח שכתבתי והחמיר בו. ותשובתו ח"ס י"ד ס' ט' נראה דיטאל גדלותו ור"כ בשרת צות: נשים י"ד סי' שכו, וזה העירו אחי דבאורי כנה דיני מדיים סי' כ"ח טעם לדבריו שכ' בו גם דין שאלה יעשה.

סימן קל

יום ג' שופטים תשמ"ב לפ"ק, פה אורבנאו, עיי לצרן יצ"ו. כבוד ידידי היקר ירא ושלם בתו"י רבי יצחק שלזינגר לאיי"ט. אחדשה"ט באה"ר.

בין המכתבים שלקחתי לו לפה להשיב גם מכתבו מיום ה' דברים, איבדא היותי כאלן מחוסר ספרים אכל רק בקצור לדינא.

א) אשר שאל בענין שכתבתי בשבע הלוי יו"ד סי' קי"ד בענין קומה לפני אשה זקנה והבאתי שם דב"ס חסידים סי' תקפ"ח יראה לחייבין לעמוד, ושגאון חוד"א ז"ל צפירושו שם מציא משכ האר"י הקי דאין חייבין וגב לא לעשות הדור, ושצטרך שיי יו"ד מציא בשם השו"ת צית יהודה סי' כ"ח דגם מפני אשה שיצה חייב לקום ודלא כהלק"ט ח"א סי' קי"ד, וכדי העיר קלה צזה ושאל דעתי, וצאמת דברינו שם בקצור הרבה מפני חפזון החג. הנה לענין אשת חבר ודאי משמעות ש"ס שבוטה לו יצפוסקים חוי"מ סי' י"ז לחייבין לעמוד צחוי החצר עכ"פ מעיקר הדין דאורייתא או דרבנן, ולאחר פעירתו מדרבנן או מדה חסידות וכאשר העתיק כדי מצרכי יוסף חוי"מ שאינו לפני פה. ע"ע ח"י ב"י י"ג

ואשה זקנה שאינה אשת חבר, דעב"ת נועם שביעת האר"י הקי וספיקו של בעל הלק"ט אינו עושה זה רק לספק בהלכה כיון שצטאר פוסקים מפורש לחייב, ומשמעות סי"ה הג"ל, ואיי"ב מספק ה"י חייב לעמוד, ולעשות עכ"פ אשה הדור ע"פ המצוה יו"ד סי' רמ"ד.

ויש מקום אחי לומר דהיות צש"ע יו"ד סי' רמ"ד סי"א נפסק דזמן קומה צפני שיצה בן שבעים שנה, והוא מהרא"ש והעור ושאר ראשונים, והיא ע"פ פשטות המשנה סופ"ה דאבות דצן שבעים לשיצה, אלא דבצרכי יוסף יו"ד שם מציא בשם האר"י לחייב כבר משנת ששים ואילן, והשתא

לענין נשים ודאי ח"ל להחמיר לפני שבעים, דאיכא בעין חרי ספיקו להלכה חדה משמעות כל בעלי ההלכה דרק בשבעים כני"ל, ועיד אולי אין חיוצ קומה כלל צאשה, אכל אחרי שבעים יש מקום להחמיר כני"ל.

ומש"כ כדי בשם הגר"יה זינגפילד ז"ל, דהאר"י הקי נחמון רק אם אינו יודע צרבים אשה מי הוא, דאם בעלה מכוזב בחורה חייבין לקום דברי טעם הם. ובדרך כלל כיון דודאי גם להאר"י אין חיבור עכ"פ לקום אם מצוין רק למזוה, ולשאר פוסקים חייב הדברים נועים דיש להחמיר כזכר לעיל, ימשי"ב כדי בשם סי' שנתל חיים שניצא בשם הגאון בעל לפנה פענה בענין ספק שיצה שאמר הגאון הג"ל, שדרשינן שיצה ודאי אמר רחמנא ולא ספק שיצה, ושדעה הגר"יה זינגפילד ז"ל צזה ספק שאפשר לצרר, יממילא ספק דאורייתא לחומרה, אינו לא ראיתי הדברים וקשה לדון עליהם.

איברא י"ל דספק לפני ששים או לאחר ששים גם אם נחמיר בהאר"י דאחר ששים וכאשר נועה גם הגאון מני"ה מזוה רמ"ז מכ"מ צספק כיון דאיכא גם ספק בהלכה ושיעת ריב הפוסקים דרק אחרי שבעים כני"ל אין להחמיר, משא"כ צספק אם לפני שבעים או אחרי שבעים יש להחמיר הדא דגם אם יודה להגאון לפנה פענה דודאי שיצה אמר רחמנא דלמא מדרבנן חייב גם צספק ככל הדברים שאנו דורשים ידאי אמר רחמנא, וצאו חכמים והחמירו צספיקן, ועוד צספק לפני שבעים הרי איכא דעת האר"י להחמיר כל פעם מששים כני"ל, אמנם צספק לאחר שבעים או עדן לפני ששים נופל טעם זה השני.

ואין הטעם שכי בשם הגר"יה זינגפילד ז"ל מהלוקה על הגאון לפנה פענה דודאי ספק שאפשר לצרר אינו ספק דהוא רק חסרין ידיעה כמשי"ב צפוסקים אכל משכחה ספק דא"ה לצרר שאין שום נצרה יודע שוחיו וגם הצקן עלמו אינו יודע צזה שכיח מאד והוא ספק גמור מכ"מ צעלם ההלכה של ספק כבר כתבתי למעלה דעתי העניי. ואשר העיר כדי צספק השו"ע (המחצר) צסי רמ"ד סע"ז צספק כדעת הר"י"ף והרא"ש דחייב לעמיד אפי כמה פעמים והיינו מדבציה הש"ס הא דרי אלעזר כל ת"ח שאינו עומד צפני רצו נקרא רבע וכו' אחרי מימרה דרי ינאי, מכלל דהא דר"א פליג, וכדי נתקשה וחקר דלכאורה גם ר"א לא אמר רק צרבו וכבוד רצו יותר חמור, דהא כי הרא"ש דחמירא עובה דהוקש מורא חכם למורא שמים, ואיי"ב י"ל דלענין כבוד שיצה עדיון צצרת ר' ינאי קיים דאינו חייב אלא שחרית וערבית, אלא שלא ראה מי שמחלק צזה נלעני"ד דלפי דרך הרא"ש פשטות הש"ס יראה דאין חילוק, מדקאמר מורא זו אינו יודע מהו כשהוא אומר ויראת מאלוקיך הרי מורא זו קומה, ופסוק זה של ויראת מאלוקיך הלא קחי גם הקומה לפני שיצה, ועוד גם ר' ינאי לא קאמר אלא אין ת"ח ראשי לעמוד צפני רצו אלא שחרית וכו', דצת"ה עם רצו שייך ציותר אלא יהי צבדו מצובה, כיון שצבד רצו צבד אדנות, משא"כ צשיצה סהם גם לרי ינאי לריך לקום אפי כמה פעמים ולדעת המרדכי והמאירי דהא דרי ינאי מפני בעול ח"ת של התלמוד לפני רצו, אי"כ זה לא שייך צקומה לפני שיצה, ואין להאריך צזה ולהלכה קיי"ל כרמ"א אמנם עיון צשי"ך צשם לצו.

הריני מברכו באהבה, מצפה לרחמי ה'

אפילו לחזור על הפתחים, חדא דדעת הגר"א שם דכלל אופן אינו חייב, ועוד לפי המציאות ברוב המשפחות זה בלתי אפשרי, וזה עמנו יגרום הרום המשפחה.

רמ"ה שהביא מס"ח סי' תקס"ג הנה ז"ל הס"ח שם מי שיש לו אז או אם בעלי מחלוקת עם אשתו ואם יאמר הוא לאשתו שתשמוק היא תהי' במחלוקת עם בעלה ולא תשמע לו בתשמיש המטה מוטב לשתוק לה, עת לדבר **בשנשמעין דבריו** ועת לחשות כשאין נשמעין ע"כ.

הרי ההיפך מהבנת כז' מבואר בזה בס"ח דהא כ' העצה לשתוק נגד אשתו אעפ"י שעי"ז ימשך המחלוקה עם הורים שלו, והמטרה שלא להפר ביתו כי אז עת לחשות.

רמ"ה שהביא כבודו מס"ח סי' תקס"ד שכי' אם אז ואם מצווים לבן שלא יקח אשה כדי שיעבוד להם זה לא יתכן אלא יקח אשה ויהי' אללם, הרי דאין נדחה מצות

נשואי אשה מכח כבוד או"א, וכמסקנת הפוסקים צו"ד סוס"י ר"מ, ומש"כ הס"ח הלאה ואם אינו מוצא אשה במקום שאצו ואמו שם ואצו ואמו זקנים וצריכים למי שיעבוד להם אז לא יא' מן העיר וכו' גם בזה אינו סותר כללי ההלכה דכיון דעדין לא נשא אשה, ומצות כבוד אז ואם צאה לו קודם, ואי אפשר להתקיים בשום אופן אלא על ידו, ודאי הוא לעת עתה עכ"פ בגדר עוסק במצוה פטור מן המצוה.

משא"כ צדון דכז' מעלתו דכבר נשא אשה, ומוטל עליו לפרנס ביתו, ומוטל עליו שלום ביתו וגדר וזהבנת לרעך כמון כלפי אשתו, וסו"ס אינו מפקיר את אצו כשיהי' צבית מושב זקנים ויכול להוסיף כבוד אז ע"י עין פקוח תמידית שם א"כ שלום ביתו עדיף, כמובן כל דבר שצא ממרחקים קשה להכריע באופן החלטי כי אולי

מציאות הדברים לא כך כפי שהבנתי. חשבתי עוד להאריך אבל לא עלה בידי, וחרני דוש"ת ואת ביתו ידידכם, מצפה לרחמי ה'.

משא"כ צדון דכז' מעלתו דכבר נשא אשה, ומוטל עליו לפרנס ביתו, ומוטל עליו שלום ביתו וגדר וזהבנת לרעך כמון כלפי אשתו, וסו"ס אינו מפקיר את אצו כשיהי' צבית מושב זקנים ויכול להוסיף כבוד אז ע"י עין פקוח תמידית שם א"כ שלום ביתו עדיף, כמובן כל דבר שצא ממרחקים קשה להכריע באופן החלטי כי אולי

מציאות הדברים לא כך כפי שהבנתי. חשבתי עוד להאריך אבל לא עלה בידי, וחרני דוש"ת ואת ביתו ידידכם, מצפה לרחמי ה'.

חשבתי עוד להאריך אבל לא עלה בידי, וחרני דוש"ת ואת ביתו ידידכם, מצפה לרחמי ה'.

סימן קצח

ב"ה, יום ה' פ' מה טובו אהליך תשנ"ג לפ"ק.

כבוד הה"ג ירא ושלם בתו"י ר' יצחק הכהן אדלר לאי"ט אופקים יצ"ו.

אחדשה"ט וש"ת באהבה,

באתי כהיום להשיב בקיטור, אשר שאל איש שיבה שהוא בגדר תינוק שנשבה (ע"פ הלכה) אם צריך לקום לפניו, למה דקיי"ל קידושין ל"ג ע"א ושם ל"ב ע"ב כאיסי

דעומדים לפני זקן אשמאי ולפרש"י הוא רשע ממש, ובתוס' נתקשו לאפילו להכותו ולנדותו מותר וכמו דאשמאי ר"ל ע"ה, וכ"ה להלכה ברמ"א יו"ד סי' רמ"ד סי"א וז"ל אפי' הוא ע"ה צלצד שלא יהי' רשע, וכז' העיר דאם הוא תינוק שנשבה צודאי אסור להכותו ולנדותו, וא"כ מהו שחייבים לעמוד לפניו, ומכח זה נסתפק אם חילוני מצוי צימינו הוא בגדר תינוק שנשבה.

הנה צריטצ"א קידושין ל"ב ע"ב כאשר הקשה קושית הראשנים על רש"י לא כתב בתוס' דאפילו לנדותו ולהכותו מותר אלא כ' דהרי אפילו בכבוד אז כל שאינו עושה מעשה עמך פטור מכבוד או"א מכ"ש קימה בפני כל אדם, ופשוט מאד דתינוק שנשבה עכ"פ אינו עושה מעשה עמך הוא ואפילו לא נדון אותו כרשע צשווג.

איברא ע"ס ההלכה דתינוק שנשבה אינו פשוטה כ"כ, דהא צש"ס שבת ס"ח ע"א גדר תינוק שנשבה שהוא כאנוס היינו עד שידוע שהוא ישראל כמש"כ

הרמב"ם פ"ב משגבות, ויש לו דין תינוק שנשבה על כל מה שעשה בין הגויס ולא ידע כלל שהוא ישראל, אבל משנודע שהוא ישראל ועשה נגד התורה אח"כ ה"ה כישאל לכל דבר, וצודאי אינו נדון כמומר להכעיס,

וצרמ"א יו"ד סי' קנ"ט ס"ו כ' תינוק שנשבה לבין העכו"ם ואינו יודע מתורת ישראל כלל דינו כקראים ואסור להלוותו ברבית, ועכ"פ לא עדיף מקראים, ועיין יו"ד סי' ש"מ צרמ"א ס"ה דמומר קטן שהמיר עם אצו די"א דמתאבלים עליו דאנוס וי"א דאין מתאבלים וכ' רמ"א דכן עיקר ועש"ה צביאור הגר"א, עכ"פ תינוק שנשבה אפי' בין הגויס ועכשיו הוא בין הישראלים וידוע שהוא ישראל,

אעפ"י שלפעמים אפשר להחשיבו כשווג ואפי' אנוס, מכ"מ כל זמן שאינו מתקרב ליהדות עכ"פ לא עדיף ממומר לתאצון, ועיין יו"ד סי' רנ"א ס"א לענין נתנית צדקה בכה"ג, ועיין בחו"ד יו"ד סי' קנ"ט ציאורים ס"ק ג' מש"כ בזה.

לכן בחילונים בזה"ז גם אם נגדיר אותם אנוסים מחמת חינוך הרע שלהם הלא יודעים שיש תורת ישראל, וגם אם ניתן להם דרגא דמומר לתאצון או אפי' פחות מזה מכ"מ צרור דאינו עושה מעשה עמך ואין כאן חיוב קימה מעיקר הדין כדמשמע לשון הרמ"א מכ"מ יתכן דיש לפעמים ענין להדר זקן בזה אם הולך בתומו, צדברים עכ"פ. ועיין היטב בלשון הרמב"ם פ"ו מת"ת ה"ט צכ"מ ולח"מ שם ולפי מצב הדברים איכא לפעמים מצות קידוש

השם בזה. **ועיין** לה"ק של הרמב"ם פ"ג מממרים ה"ג אחרי צדבר מכת אפיקורסים לצדוק וצייתוס כ' וז"ל אבל בני התועים האלה וצני צניהם שהדיחו אותם מצותם

השם בזה. **ועיין** לה"ק של הרמב"ם פ"ג מממרים ה"ג אחרי צדבר מכת אפיקורסים לצדוק וצייתוס כ' וז"ל אבל בני התועים האלה וצני צניהם שהדיחו אותם מצותם

השם בזה. **ועיין** לה"ק של הרמב"ם פ"ג מממרים ה"ג אחרי צדבר מכת אפיקורסים לצדוק וצייתוס כ' וז"ל אבל בני התועים האלה וצני צניהם שהדיחו אותם מצותם

השם בזה. **ועיין** לה"ק של הרמב"ם פ"ג מממרים ה"ג אחרי צדבר מכת אפיקורסים לצדוק וצייתוס כ' וז"ל אבל בני התועים האלה וצני צניהם שהדיחו אותם מצותם

השם בזה. **ועיין** לה"ק של הרמב"ם פ"ג מממרים ה"ג אחרי צדבר מכת אפיקורסים לצדוק וצייתוס כ' וז"ל אבל בני התועים האלה וצני צניהם שהדיחו אותם מצותם

השם בזה. **ועיין** לה"ק של הרמב"ם פ"ג מממרים ה"ג אחרי צדבר מכת אפיקורסים לצדוק וצייתוס כ' וז"ל אבל בני התועים האלה וצני צניהם שהדיחו אותם מצותם

דברי חכמים

ונולדו זין הקראים וגדלו אותם על דעתם ה"ה כתינוק שנשצה בנייהם וגדלוהו ואינו זריו לאחוז במצות שהרי הוא כאנוס אעפ"י ששמע אח"כ שהוא יהודי וראה יהודים ודמם ה"ה כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם וכו' לפיכך ראוי להחזירם בתשובה ולמשכס בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה ע"כ ברמב"ם.

וברדב"ז שם כ' דנראה דכ' זה רבינו ללמד זכות על הקראים, אבל בזמנינו וכו' שהרי בכל יום אנו מחזירין אותם למוטב ומושבין אותם להאמין בתורה שבע"פ ומתריפין ומגדפין את בעלי הקבלה ואין לדון את אלו לאנוסין אלא כופרים בתורה שבע"פ ע"כ ובעו"ה כ"ה בזמנינו שרוב החינוך החילוני הוא להכחיש תורה שבע"פ, ומפרשים מקורת המקרא נגד חז"ל, ע"כ קשה ליתן להם ממש דין תינוק שנשצה, אעפ"י שדאי אנוסין הם ע"י חינוך הרע שנותנים להם, ע"כ נראה כנ"ל שעכ"פ די **בהידור בדברים כנ"ל.**

ב. ברמ"א יו"ד סי' רמ"ג ס"ו מי שלמד בישיבה זמן אחד נהגו לומר שהוא תלמיד בעל הישיבה, אע"פ שאפשר שבעל הישיבה שמע יותר חידושים ממנו, וכי מעלי' דמקורו בתרה"ד (פ"כ סי' רל"ז) ושם מוזכר בשביל שלמד ממנו זמן אחד תוספות או פירוש, והניח התרה"ד שם קצת רא"י מתוס' ברכות ל"א ע"ג, וכנ' העיר על רא"י זו דבתשובה אחרת בשו"ת סי' קל"ח מצאנו התה"ד בעלמו שתוס' איירי בדין רבו מובהק מדקאמר הש"ס שהי' חייב מיתה על הוראתו, וכי עוד כבודו נ"י מהו גדר לומר שהוא תלמיד בעל ישיבה.

ואומר בעניי הנה פליגי רבותינו התה"ד ומהרי"ק בהבנת דהתוס' ברכות ל"א ע"ג שכ' דחייב שמואל צדי שמים בשביל שהורה הלכה בפני עלי הכהן וז"ל התוס' ואע"פ שלא למד עדין בפניו מ"מ גדול הדור הי' וצא ללמוד לפניו ע"כ, וכי מהרי"ק שורש קס"ט דמשמע דבעינן תרתי שהי' גדול הדור מפורסם בדורו כעלי בדורו וגם שיצא ללמוד בפניו, איצרא בתרה"ד סי' קל"ח הנ"ל כ' דנראה דתרי שינויים הם דלא שייכי אהדדי לזרף אחד מי, ור"ל דגדול הדור מפורסם אפי' בלי צא ללמוד לפניו, ועוד תי' בשביל שצא ללמוד לפניו, ותה"ד גרס בתוס' וגם וצא ללמוד לפניו, ומהרי"ק גרס בתוס' וצא ללמוד לפניו, וא"כ יפה כ' התה"ד בפ"כ הנ"ל די' קצת רא"י מתוס' ברכות הנ"ל דלעתו כיון דצא ללמוד לפניו אעפ"י שעדין לא למד מטיל חוב כבוד רבו על התלמיד א"כ התה"ד או אפי' ק"ו מי שלמד בישיבת רבו זמן אחד דחייב בכבודו, אלא שכ' תה"ד דרק קצת רא"י דאולי רק דאם צא ללמוד אצל גדול הדור אמרינן הכי, סו"ד דברי התה"ד מדויקים מאד.

ולהלכה בשו"ע סי' רמ"ד ס"י פסק כמה"ד דשני תירושים הם בתוס' ובסי' רמ"ד ס"י פסק כתי' הראשון דמופלב דדורו לחוד אהני אפילו לא צא ללמוד לפניו, ובסי' רמ"ג ס"ו מייתי רמ"א דעת התה"ד כתי' השני כיון שצא ללמוד לפניו או שלמד כבר זמן אחד, ומשמע מזה להלכה, דאם אינו מופלב דדורו וגם לא צא ללמוד לפניו דוקא כדרך חיזה ישיבות היום דהתלמיד מקבל לפעמים רק מהרמ"ם ולא מראש הישיבה א"כ אין הכרח דדינו כרבו ממש, מכ"מ היות שצריך לקבל מרותו, וכמעט כלמי אפשרי שלא יקבל תורה גם מראש הישיבה הגם שאינו שומע השיעורים ממנו דוקא דע"ת נוטה שצריך לנהוג בו כבוד רבו.

והרני דוש"ת ויוכה לזכות הרבים, מצפה לרחמי ה'.

סימן קצט

ב"ה, עש"ק חוקת תשנ"ג לפ"ק

כבוד הרבנים היקרים מופלגי תורה ויראה הרב ר' ניפן צויבל וכב' הר' מנחם מאיר שימון, והרב ר' שמואל רוזנברג שליט"א חברי הנהלת קרן רבי ר' אלימלך ז"ע

אחדשה"ט וש"ת,

יקרתכם קבלתי ומע"כ הליעו לפני ספיקתכם בענין הקדמת מצות דקה וכיו"ב, עפ"י יסודות השו"ע יו"ד סי' רמ"ט מסעיף ו' עד סט"ז, ואני בעניי בארתי ענינים בזה בכמה תשובות צחלקי שצט הלוי, ואצא בקיצור הפעם בדברים שרשים דרכי.

הנה לשון השו"ע שם יש מי שאומר שמצות בית הכנסת עדיפא ממצות דקה ומצות דקה לנערים ללמוד או לחולים עניים עדיף ממצות בית הכנסת, הנה סתם לנו רבינו הב"י ולא פי' אס איירי גם בצנין בית הכנסת, או דוקא בעניני מצות של בית הכנסת לא בעצם בנינו, ולהלכה יראה ממשמעות תשובת מהרי"ק דצרישא גם עניני מצות של בית הכנסת עדיפא מדקה סתם, ובסיפא לענין ללמוד תורה לנערים או חולים עניים זה עדיף גם מצנין בית הכנסת, דהא קי"ל דיכולים למכור בית הכנסת לזרף ת"ת, וכמש"כ בתשובת הרא"ש כלל י"ג-י"ד, ומכ"ש דמצוה לנדב יותר ללימוד תורה של נערים, וגם חולים עניים, (וע"ש בהגהות יד שאלו ציו"ד סי' רמ"ט ודבריו נל"ע).

והא דצרישא מעדיף בית הכנסת על דקה פשיטא לי דלא מיירי דצרישא עניים תובעים ומצקשים, דאם

